

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

Tom XI

Ośrodki miejskie

FUNDACJA „DZIEDZICTWO”

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XI

OŚRODKI MIEJSKIE

Redakcja

Włodzimierz Rączkowski, Jan Sroka

Darłowo – Sławno
2013

Spis treści

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI, JAN SROKA

- Ośrodki miejskie ziemi sławieńskiej**
– czynnik kulturotwórczy? 7

WŁODZIMIERZ RĄCZKOWSKI, JAN SROKA

- Stracone złudzenia? 20 lat zmagania z rzeczywistością**
– kalendarium Fundacji „Dziedzictwo” 15

ŁUKASZ BANASZEK, LIDIA WRÓBLEWSKA

- Teledetekcja archeologicznych**
krajobrazów ziemi sławieńskiej. 45

WACŁAW FLOREK

- Naturalne krajobrazy ziemi sławieńskiej**
w kontekście geologicznej historii Pomorza 81

ZBIGNIEW SOBISZ

- Flora naczyniowa**
alei i szpalerów gminy Sławno. 109

MARTIN SCHOEBEL

- Die archivische Überlieferung der Städte und Gemeinden**
des Landkreises Schlawe im Landesarchiv Greifswald 125

ANDRZEJ CHLUDZIŃSKI

- Nazwy miast powiatu sławieńskiego.** 145

EWA GWIAZDOWSKA

- Rozwój urbanistyczny Sławna w świetle planów miasta**
od czasów nowożytnych po współczesność 161

JOANNA CHOJECKA

- Gottlieb Samuel Pristaff i jego widoki miast pomorskich.** 183

MARIA WITEK, WALDEMAR WITEK

- Zabudowa ryglowa w przestrzeni miast powiatu sławieńskiego** 199

JÓZEF LINDMAJER

Prasa w powiecie sławieńskim do II wojny światowej. Fakty i rozważania.....	221
--	------------

KACPER PENCARSKI

Problemy społeczne i gospodarcze Darłowa i Sławna w latach 1918–1939	267
---	------------

WOJCIECH SIWIŃSKI

Sytuacja aprowizacyjna ludności powiatu sławieńskiego w pierwszych miesiącach polskiej administracji w 1945 roku	301
---	------------

JERZY BUZIAŁKOWSKI

80 lat Muzeum na zamku w Darłowie (1930–2010).....	313
---	------------

KONSTANTY KONTOWSKI

Cmentarze i miejsca pamięci o zmarłych w Darłowie.....	357
---	------------

Tablice barwne	379
-----------------------------	------------

Indeks nazw osobowych	397
------------------------------------	------------

Indeks nazw geograficznych.....	405
--	------------

Lista adresowa autorów	413
-------------------------------------	------------

HISTORIA I KULTURA ZIEMI SŁAWIEŃSKIEJ

TOM XI

OŚRODKI MIEJSKIE

2013

WACŁAW FLOREK

Słupsk

Naturalne krajobrazy ziemi sławieńskiej w kontekście geologicznej historii Pomorza

Wstęp

„Krajobraz” to pojęcie występujące w języku potocznym, więc zwykle ludziom wydaje się, że wiedzą na ten temat wszystko i mogą się dowolnie wypowiadać i działać. Niestety, skutki tego są dość marne, o czym świadczy wygląd współczesnego krajobrazu Polski. Każdy, kto był na mitycznym do niedawna Zachodzie, mógł się bez trudu przekonać, że mimo dużo większej gęstości zaludnienia tamtejsze krajobrazy w olbrzymiej większości nie sprawiają wrażenia brzydkich i chaotycznych. Jest to rezultat znacznie poważniejszego niż u nas traktowania kwestii planowania przestrzennego, architektury krajobrazu i architektury, ale także większej znajomości tradycji, rozumianej również jako świadomość cech krajobrazów naturalnych i ich przekształceń w przeszłości historycznej.

Artykuł ten odnosi się do niewielkiego obszaru, relatywnie mało przekształconego, ale zagrożonego dewastacją zarówno pozostałości krajobrazu naturalnego (zachowanego dotąd przede wszystkim w zakresie rzeźby i budo-

wy geologicznej), jak i przekształconej w czasach historycznych szaty roślinnej oraz architektury wiejskiej i układów ruralistycznych.

1. Położenie fizycznogeograficzne ziemi sławieńskiej

Pod pojęciem „ziemi sławieńskiej” rozumie się zazwyczaj obszar obecnego powiatu sławieńskiego lub teren powiatu w jego dawnych granicach, to jest przedwojennych (Landkreis Schlawe) lub powojennych, wielokrotnie się zmieniających¹. Niniejsza praca dotyczy powiatu sławieńskiego w jego dzisiejszych granicach administracyjnych.

Omawiany rejon położony jest w północno-wschodniej części województwa zachodniopomorskiego. Środkową część obszaru powiatu zajmuje miasto Sławno. Powiat sąsiaduje od wschodu i południowego wschodu z położonym w województwie pomorskim powiatem słupskim, zaś od zachodu i południowego zachodu z leżącym w województwie zachodniopomorskim powiatem koszalińskim. Jego powierzchnia wynosi obecnie 1043,26 km².

Większa część powiatu sławieńskiego położona jest na wyróżnionym przez Jerzego Kondrackiego (1994; 1998) obszarze mezoregionu Równina Sławieńska (313.43). Jedynie jego południowy skraj leży na terenie mezoregionu Wysoczyzna Polanowska (313.46). Oba te mezoregiony stanowią części makroregionu Pobrzeże Koszalińskie (313.4). Północny pas powiatu, położony wzdłuż linii brzegowej Bałtyku jest fragmentem mezoregionu Wybrzeże Słowińskie (313.41), które wraz z Równiną Sławieńską wchodzi w skład makroregionu Pobrzeże Koszalińskie (313.4), a ten w skład podprovincji Pobrzeże Południowobałtyckie (313.). Z kolei Wysoczyzna Polanowska jest elementem makroregionu Pojezierze Zachodniopomorskie (314.4), który jest częścią podprovincji Pojezierze Południowobałtyckie (314.–315.). Wszystkie wyróżnione jednostki terytorialne leżą w prowincji Niż Środkowoeuropejski (31.) (tabl. III A; Kondracki, Ostrowski 1994).

Podobnie określić można położenie powiatu sławieńskiego, stosując podział regionalny Pomorza autorstwa Bolesława Augustowskiego (1977). Według tego ujęcia, większość powiatu leży na terenie Równiny Słupskiej (9), przy czym kilkukilometrowy pas położony wzdłuż brzegu morza stanowi część Wybrzeża Słowińskiego (10). Obie należą do Pobrzeża Zachodniopomorskiego, elementu składowego Pobrzeża Pomorskiego. Południowo-wschodni fragment powiatu obejmuje skrajną część Pojezierza Bytowskiego (20), która stanowi element Pojezierza Zachodniopomorskiego – części składowej Pojezierza Pomorskiego.

¹ Wikipedia, hasło: Powiat Sławno, dostęp 12 III 2012.

Na dość urozmaicony krajobraz wąskiego pasa Wybrzeża Słowińskiego składają się: plaże, nadmorskie wydmy, klify, przymorskie jeziora i bagna oraz skłony wzgórz morenowych i równin wysoczyznowych.

Środkowa część Równiny Sławieńskiej jest mało urozmaicona i wznosi się do rzędnych 40–60 m n.p.m. Znajduje się w ramach dość obszernych dolin Grabowej, Wieprzy i Reknicy. Najbardziej zróżnicowana jest jej północna część ze wzgórzami morenowymi sięgającymi 72 m n.p.m. (Wzgórza Barzowickie). Stopień urozmaicenia rzeźby rośnie również w kierunku południowym, gdzie występują wzgórza i pagóry morenowe oraz kemowe okolone względnie płaskimi powierzchniami glacyfluwalnymi. Płaskie bądź faliste powierzchnie wysoczyznowe rozcięte są przez niezbyt liczne rynny subglacjalne, doliny erozyjne i dolinki denudacyjno-erozyjne. Lokalnie wysoczyznę nadbudowują niewysokie, płaskie kemy i nieliczne ozy.

Niewielki fragment Wysoczyzny Polanowskiej występujący na terenie powiatu charakteryzuje się dość żywą rzeźbą i występowaniem fragmentów wysoczyzny pagórkowatej na tle wysoczyzny falistej i dość urozmaiconą rzeźbą sandrową, a także obecnością dużej rynny subglacjalnej, obecnie odwadnianej przez Reknicę.

2. Pojęcie krajobrazu

„Krajobraz” to termin wieloznaczny, stosowany zarówno w języku potocznym, jak i różnych dziedzinach nauki: geografii, ekologii, biologii, architekturze czy geochemii, różnie definiowany i interpretowany². Harald Plachter (1995) wyróżnił cztery rodzaje krajobrazów: naturalne i seminaturalne, kulturowe tradycyjne, rolnicze nowoczesne i terenów zurbanizowanych, przy czym krajobrazy naturalne i seminaturalne funkcjonują, według tego autora, zgodnie z prawami przyrody.

Pierwszą typologię krajobrazu Polski opracował w końcu lat 50. XX wieku Jerzy Kondracki (1960). Zgodnie z jego założeniami, głównym czynnikiem krajobrazotwórczym jest rzeźba powierzchni Ziemi. Ukształtowanie terenu, związane ściśle z budową geologiczną i sytuacją geomorfologiczną decyduje o zróżnicowaniu pozostałych elementów systemu krajobrazowego: gleb, wód, szaty roślinnej i świata zwierzęcego (Kondracki 1960; Richling 2005a; 2005b).

W roku 1984 powstała nowa wersja podziału krajobrazowego Polski, opracowana przez zespół pod kierunkiem Jerzego Kondrackiego i Andrzeja Richlinga (Richling 1984). Według niej, na nizinach głównym czynnikiem krajobrazotwórczym jest typ genetyczny rzeźby, z którym związany jest charakter

² Wikipedia, hasło: Krajobraz, dostęp 19 I 2012.

litologiczny skał, stosunki wodne, gleby i roślinność. Krajobrazy nizin dzielą się na cztery rodzaje: glacialny, peryglacialny, fluwioglacialny i eoliczny, przy czym podział na gatunki krajobrazów przeprowadzono, biorąc pod uwagę deniwelacje i spadki powierzchni terenu (Richling 1984; 2005b; por. też tabl. III A, B).

3. Budowa geologiczna obszaru powiatu sławieńskiego

Omawiany obszar znajduje się w strefie położonej na obrzeżeniu jednostki tektonicznej, zwanej synklinorium brzeżnym, wskutek czego podłoże prekambryjskie znajduje się tu na głębokości około 3,5 km, a wszystkie zasadnicze jednostki stratygraficzne paleozoiku i mezozoiku są w relacji do otaczającego przemieszczone i częściowo zredukowane erozyjnie. Szczególnie dotyczy to utworów kredowych, których strop został także zniszczony przez egzaracyjną działalność kolejnych lądolodów (Mojski 1984). Na większości obszaru powiatu, na osadach kredowych zalegają utwory paleogeńskie i neogeńskie, lokalnie również częściowo lub całkowicie zezgarowane (Uniejewska, Nosek 1986b; 1987a; 1987b). Powierzchnia utworów starszych od czwartorzędu (podczwartorzędowa) jest urozmaicona, najbardziej w zachodniej i południowej części powiatu. Tę pierwotnie położoną na rzędnej co najmniej 20–30 m p.p.m. (najwyżej – koło Zagórzyna, Sińczycy, Wilkowic i Sławska oraz w południowo-wschodniej części powiatu) rozcinają dziś liczne, o niewyrównanym dnie i nieregularnym kształcie obniżenia. Największe z nich mają przebieg południkowy: jedno, zaczynające się koło Darłówka na rzędnej około 130 m p.p.m. i osiągające w swej południowej części, koło Jezyczek rzędną około 200 m p.p.m., nawiązuje swym przebiegiem do doliny Grabowej i rozcina osady górnej kredy (Florek 2007); drugie biegnie na linii Jarosławiec – Sulimice i osiąga rzędną około 135 m p.p.m. (W. Florek 2004). Inne, o przebiegu NW – SE biegną wzdłuż linii: wschodni skraj jeziora Wicko – Marszewo i Nosalin – Żabno. Sięgają rzędnych poniżej 120 m p.p.m. Podobne usytuowanie ma obniżenie z centrum na wschód od Staniewic, przekraczające rzędną 100 m p.p.m. Do obniżenia Nosalin – Żabno nawiązuje obniżenie biegnące równoleżnikowo na południe od linii Tychowo – Bzowo sięgające rzędnej 110 m p.p.m. Wśród obniżeń o przebiegu równoleżnikowym wartość odnotowania jest to biegnące niemal równoległe do dolnego odcinka doliny Wieprzy, na południe od Darłowa, a potem nieco na północ od Zielnowa. We wschodniej części rozcina ono osady eocenu i oligocenu (Filonowicz 1987).

Obniżenia te są dziełem niszczącej (egzaracyjnej) działalności kolejnych lądolodów, które w plejstocenie nasunęły się na obszar Pomorza. Szczególnie aktywne pod tym względem były środkowopolskie zlodowacenia odry i warty.

Osady czwartorzędowe są reprezentowane przez gliny zwałowe, piaski i żwirry glacialne, piaski, żwirry i mułki glacialne i glacialne, żwirry, piaski i namuły fluwialne, gytie, mułki i inne utwory limniczne, torfy i inne utwory bagienne. Należą one do różnych pięter plejstocenu, najstarsze najprawdopodobniej do jednego ze zlodowaceń południowopolskich, jednak podstawowa masa osadów czwartorzędowych jest efektem działalności zlodowaceń odry i warty, a przede wszystkim zlodowacenia północnopolskiego (bałtyckiego), którego pobyt na tym obszarze zakończył się zaledwie kilkanaście tysięcy lat temu. Warto dodać, że w osadach czwartorzędowych, zwłaszcza w glinach, tkwią dość liczne bloki (porwaki) osadów paleo- i neogeńskich; liczniej na obszarach położonych na terenie gmin Postomino i Darłowo. Sporadycznie występują one na powierzchni ziemi, czego przykładem może być niewielki porwak (kra lodowcowa) we wschodniej części Cisowa (Keilhack 1897a; 1897b; Florek 2007) czy krawędź wysoczyzny koło Mącznika i Pomiłowa, gdzie pojawiają się piaszczyste osady mioceńskie (Uniejewska, Nosek 1987b).

Miąższość osadów czwartorzędowych na obszarze powiatu zmienia się znacznie od około 146 m na zachód od Nosalina i 147 m koło Górska (130 m koło Jarosławca, 120 m koło Postomina, 110 m na południe od Bzowa) do 2 m na południe od Sławna i Bobrowic (około 16 m w rejonie elewacji podłoża obejmującej okolice Sławna, Radosławia i sięgającej po Wilkowice oraz 20 m koło Bzowa).

4. Postglacialna historia środkowej części Pomorza

Rozkład podstawowych form terenu i rozmieszczenie utworów powierzchniowych jest przede wszystkim efektem funkcjonowania zaplecza strefy marginalnej fazy pomorskiej stadiału głównego vistulianu, a według wielu badaczy – fazy gardzieńskiej czy poprzedzającej ją domniemanej fazy sławieńsko-łębskiej. Wiek fazy gardzieńskiej, wcześniej oceniany na najstarszy dryas, bądź 13 200 lat BP (Rosa 1963; 1984; Kozarski 1986), obecnie datowany jest na 14 500 lat BP (Rotnicki, Borówka 1995). Poglądy na temat dominujących wówczas procesów morfotwórczych są rozbieżne. Dotyczy to głównie modelu deglacjacji. Znaczna część badaczy przyjmuje koncepcję frontalnej deglacjacji Pomorza (Keilhack 1901; 1930; Galon, Roszkówna 1967).

Schemat deglacjacji zaproponowany przez Konrada Keilhacka (1901) został, z niewielkimi zmianami, zastosowany przez wszystkich cytowanych autorów, a także znalazł odbicie w *Przeglądowej mapie geomorfologicznej Polski* w skali 1:500 000, wydanej przez Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania Polskiej Akademii Nauk (Starkel 1980). Twórcy przytoczonych opracowań uznali fazę pomorską i gardzieńską za transgresywne, czego

konsekwencją było uznanie wału moren spiętrzonych i pojedynczych masów morenowych położonych na północ od gminy za efekt aktywnego kształtowania strefy marginalnej lądolodu bałtyckiego, choć najnowsze datowania termoluminescencyjne wskazują, że glina, budująca owe moreny, powstała we wcześniejszych fazach glacialnych (Olszak i in. 2011).

Deglacjacji towarzyszył przepływ wód roztopowych, które formowały ryny subglacialne, doliny marginalne (doliny wód roztopowych) i odcinki pradolinne. Dochodziło też do zagrzebywania martwych lodów, które konserwowały wcześniej wytworzone zagłębienia, a później, po wytopieniu same przyczyniły się do powstania nowych. W wyniku tych procesów powstała mozaika powierzchni morenowych i glacialfluwialnych, porozcinanych siecią rynien i dolin erozyjnych, z licznymi zagłębieniami o zróżnicowanych rozmiarach i kształtach.

Późny glacjał to okres intensywnego formowania się sieci dolinnej. Na obszarze dzisiejszego powiatu sławieńskiego powstawała ona na zrębach odwodnienia sub- i ekstraglacialnego, a następnie poprzez stopniowe włączanie różnogenetycznych obniżen w sieć odwodnienia, w systemie zlewni Wieprzy i Grabowej. Towarzyszyło temu wypełnianie obniżen osadami mineralnymi i organogenicznymi oraz rozcinanie progów dzielących te obniżenia (por. Florek 1991). Wody Wieprzy i Grabowej odpływały wówczas do Bałtyku, którego brzeg leżał kilkadziesiąt kilometrów dalej na północ niż obecnie. Trzeba tu dodać, że obie te rzeki tworzyły wówczas odrębne systemy fluwialne.

Późny vistulian, a zwłaszcza jego cieplejsze etapy (bølling, allerød), to okres akumulacji mułów jeziornych, gytii węglanowych i kredy jeziornej w zbiornikach, których znaczna część powstała wskutek wypełniania wodami roztopowymi, bądź dzięki wytapianiu brył martwego lodu. W wielu miejscach tworzyły się też miększe torfowiska mszyste, rozciągające się na obszarach występowania wieloletniej zmarzliny. Dało to zapewne początek rozwojowi jeziora Łętowskiego, dzisiejszych jezior przybrzeżnych (Bukowo, Kopań, Wicko) i innych niewielkich zbiorników oraz towarzyszących im mokradłom. Wszystko to działo się w warunkach ekspansji pionierskich formacji leśnych (tundra parkowa), czemu towarzyszył bogaty rozwój mchów, krzewinek i roślinności zielnej. Odgrywało to niebagatelną rolę w stabilizowaniu powierzchni terenu i ograniczaniu procesów stokowych. W okresach chłodniejszych (najstarszy dryas, starszy dryas, młodszy dryas) dochodziło do redukcji szaty roślinnej do zbiorowisk tundrowych, odbudowy wieloletniej zmarzliny, przy wzroście intensywności procesów stokowych i eolicznych.

Holocenijski rozwój pokrywy roślinnej ograniczył intensywność procesów stokowych, a ocieplenie klimatu zaktywizowało procesy wietrzenia chemicznego, co z kolei zintensyfikowało pedogenezę. Klimat nadal nosił cechy kon-

tyentalne, a temperatura lata była zbliżona do współczesnej, przy większej surowości zim. Sprzyjało to szybkiej degradacji wieloletniej zmarzliny, wzrostowi infiltracji, a tym samym ługowaniu łatwo rozpuszczalnych substancji zawartych w osadach powierzchniowych (przede wszystkim węglanów). W preboreale w zbiornikach wodnych utrzymywało się zapewne wysokie tempo akumulacji kredy jeziornej, która została następnie wyparta przez akumulację gytii organicznych (Madeja, Latowski 2008).

Holocenijskie zmiany klimatu były powodem znacznych wahań poziomu wody w jeziorach, przy czym najniższy stan osiągnął on najprawdopodobniej w boreale (por. Florek 1991). W okresach bardziej wilgotnych rozwijały się torfowiska, częściowo wskutek zanikania jezior. W tym czasie za sprawą działania meandrujących rzek powstały równiny zalewowe Wieprzy, Moszczenicy, Wrześnicy, Reknicy, Ściegnicy i doszło do zabagnienia dna Wieprzy powyżej Sławna, a także dolin Reknicy, Moszczenicy i Radosławki. W stropie osadów budujących równiny zalewowe często występują mułowo-ilaste utwory powodziowe (mady). W okresie atlantyckim, około 6000–5500 lat BP, dzięki transgresji litorynowej wody Bałtyku osiągnęły poziom zbliżony do współczesnego.

Podniesienie się poziomu wody utrudniało odpływ wód gruntowych i powierzchniowych, ale wpływ tego zjawiska ograniczył się do strefy przybrzeżnej i nie wywarł żadnego nacisku na ewolucję den dolin rzecznych na obszarze powiatu sławieńskiego. W znaczący sposób wpłynął natomiast na powstanie przybrzeżnych jezior Wicko, Kopań i Bukowo.

Rozwój osadnictwa przyczynił się do odlesienia obszaru, a w konsekwencji do aktywizacji procesów denudacyjnych, czego dowodem są wypełnienia dolinek denudacyjno-erozyjnych (Tylman 2011; Tylman, Krąpiec, Florek 2011) i rozwój pokryw madowych na dnie równi zalewowej Wieprzy (Kaczmarzyk, Florek, Olszak 2008).

5. Współczesne procesy morfogenetyczne i ich rola w przekształcaniu krajobrazu

Do najbardziej spektakularnych procesów współcześnie wpływających na kształtowanie krajobrazu powiatu należy zaliczyć erozyjną działalność rzek, przede wszystkim Wieprzy, oraz abrazyjną morza.

Abrazja zauważalna jest przede wszystkim na odcinku brzegu bezpośrednio przylegającym do Jarosławca. Działalność morza była tu wspomagana rozwojem procesów stokowych, które na klifach stymulował dodatkowo spływ wód gruntowych. Do niedawna był on znacznie wzmagany ucieczką ście-

1. Jarosławiec, nisza osuwiskowa utworzona zimą 2011 r.; fot. W. Florek, 23 I 2011 r.

ków z nieszczęśliwych szamb, co w sumie przyczyniało się do cofania się brzegu w tempie przeciętnym około 0,8 m/rok. Po wybudowaniu ciężkiej opaski betonowej tempo abrazji zwolniło, a po oddaniu do użytku kanalizacji w Jarosławcu radykalnie zmniejszył się rozwój osuwisk. Mimo to, moim zdaniem, strefę nadbrzeża na odległość do około 100 m od górnej krawędzi klifu należy traktować jako strefę zagrożoną abrazją (Florek 2004). Słuszność tej opinii potwierdziły zdarzenia, które miały miejsce na początku roku 2011 – powstały wówczas nowe nisze osuwiskowe, a ciężka opaska betonowa pękła i wygięła się na długości kilkudziesięciu metrów (il. 1). Wydaje się, że jest to m.in. efekt ponownego (po upływie kilkudziesięciu lat) uaktywnienia się przylegającej do klifu części wzgórz morenowych, których wewnętrzna budowa jest, wskutek zaburzeń glacictonicznych, bardzo złożona. Warto tu przypomnieć, że atrakcyjność krajobrazowa wybrzeża abradowanego jest, niezależnie od jego stanu, zawsze duża, choć dla wczasowiczów – bardzo mała (brak plaży i możliwości kąpieli).

Na odcinkach wybrzeża położonych na zachód i na wschód od klifu jarosławieckiego zaznacza się aktywna działalność wiatru. Skutkiem są nagromadzenia piasków eolicznych, a także wydmy nadmorskie (il. 2) w strefie przybrzeżnej.

Na znacznych obszarach, zwłaszcza użytków rolnych, notuje się dość intensywne oddziaływanie splukiwania powierzchniowego. Dotyczy to szcze-

2. Plaża i wydma przednia na zachód od Dąbek (km 290); fot. M. Odżygózdź, 9 VIII 2007 r.

gólnie terenów o większym nachyleniu (stref krawędziowych wysoczyzn morenowych), tradycyjnie, acz całkowicie nieracjonalnie oranych wzdłuż stoku i do tego zajętych pod uprawy roślin późno okrywających powierzchnię gleby (ziemniaki, kukurydza, buraki cukrowe). Zarówno woda, jak i wypłukany materiał trafiają do cieków, powodując wezbrania niekiedy przybierające rozmiary powodzi. Dotyczy to przede wszystkim dna doliny Wieprzy, w mniejszym stopniu dna doliny Grabowej. Zalaniu ulega jedynie równina zalewowa (najczęściej jej najniższej położona część), która jest użytkowana jako użytek zielony lub zajęta przez oles (ols), stąd ewentualne straty materialne są minimalne. Na równinach zalewowych Wieprzy i jej dopływów po wezbraniach pozostają, zwłaszcza w sąsiedztwie koryt, niewielkie piaszczyste odsypy.

Podobne skutki morfologiczne mogą pojawiać się na znacznie większym obszarze położonym nad jeziorem Wicko, w sąsiedztwie Kanału Głównego i w dolinie rzeki Klasztornej. Zdarzają się tu powodzie, których główną przyczyną mogą być cofki sztormowe, występujące w okresie jesienno-zimowym. Sprzyja temu niskie położenie wspomnianego obszaru (rzędne poniżej 1 m n.p.m.), stale wysoki poziom wód gruntowych, a okresowo także długotrwałe opady atmosferyczne. Zalaniem zagrożona jest część zabudowań wsi Jezierzany i Łącko. Cofki sztormowe obejmują swym zasięgiem także dolny bieg Wieprzy w rejonie Darłowa oraz zalewowe tereny przylegające do jezior Kopań (zwłaszcza od strony zachodniej, gdzie teren równi torfowej sąsiadującej

3. Wezbranie roztopowe Wieprzy, żółtawe wody rzeki są silnie obciążone zawiesiną spłukaną z pól; fot. W. Florek, 6 II 2011 r.

z jeziorem został rozprzedany pod zabudowę rekreacyjną) i jeziora Bukowo, w sąsiedztwie Dąbek i Żukowa Morskiego.

Okres występowania spiętrzeń sztormowych sprzyja także powstawaniu odsypów „korkujących” kanały łączące jeziora przybrzeżne z morzem. Wiąże się to z jednej strony z tworzeniem się delt wstecznych w jeziorach (w czasie wlewów spiętrzonych wód morskich do jezior) i blokowaniem odpływu wód ze zlewni jezior do morza, gdy cofki ustępują. Warto tu również wspomnieć o możliwości wystąpienia w dolinach Grabowej, Wieprzy i na terenie innych obniżen nadmorskich zjawiska zwanego „niedźwiedziem bałtyckim”, polegającego na nagłym występowaniu fal morskich o wysokości sięgającej 3 m, które wdzierając się w głąb lądu, czynią poważne szkody, zwłaszcza w zabudowie nadrzecznej. Źródła historyczne dokumentują skutki takich zjawisk, które dotknęły m.in. Darłowo (Rosenow 1938; Majewski 1977; Florek 1996; 2007). Wiele wskazuje, że źródłem tych fal mogły być podmorskie wstrząsy sejsmiczne, a więc miały one charakter tsunami.

Ważnym czynnikiem rzeźbotwórczych w ostatnich wiekach jest człowiek (Florek 1991; Florek, Florek, Kaczmarzyk 1998; Rączkowski 2008). Skutki jego działalności dają się udokumentować od średniowiecza, kiedy to na terasie kemowej i nadzalewowej w rejonie Wrześnicy powstały kurhany, a na równinie zalewowej Wieprzy okolone wałami grodziska (koło Sławska i Wrześnicy).

Budowano je również na wyższych poziomach morfologicznych w dolinach rzek (np. na zachód od Starego Krakowa, u zbiegu doliny Wieprzy i jej dopływu – Jarosławianki). Dokonane wówczas odlesienia prawdopodobnie przekroczyły połowę powierzchni zlewni (Ślaski 1951), co zaowocowało zwiększeniem odpływu powierzchniowego i większą dostawą rumowiska do koryt rzecznych (il. 3), a w konsekwencji przyczyniło się do uformowania pokrywy madowej w dolinie Wieprzy (Florek 1991; 2002; Florek, Florek, Kaczmarzyk 1998; Florek, Kaczmarzyk 2007; Kaczmarzyk Florek, Olszak 2008).

W obecnych czasach człowiek przez swą działalność gospodarczą nadal wpływa na rozmiary i zasięg opisanych procesów, ale także bezpośrednio ingeruje w krajobraz poprzez wykonywanie nasypów i wykopów drogowych oraz kolejowych, eksploatację surowców mineralnych (piaski, żwiry, ility zastoiskowe), budowę młynów wodnych czy gromadzenie śmieci na wysypiskach.

Znacznym przekształceniom podlegały i podlegają koryta rzek i dna ich dolin. Pierwotnie sprowadzały się one do piętrzenia małych cieków, związanego z budową młynów wodnych (do mielenia zbóż czy kory dębowej) oraz foluszy. Powodowało to gromadzenie się osadów rzecznych powyżej progów piętrzących i erozję denną poniżej nich. W czasach nowożytnych dna dolin podlegały melioracji (w tym budowie kanałów odwadniających i nawadniających), a koryta poddano procesom regulacyjnym, skracając je i prostując. Spowodowało to zwiększenie spadku wody i nasilenie erozji dennej, a w konsekwencji redukcję liczby wylewów rzek i ich zasięgów (Florek 1991). Skutki tych działań obserwuje się do dziś.

6. Geomorfologiczne cechy krajobrazu ziemi sławieńskiej

Schemat rozkładu przestrzennego podstawowych form terenu i budujących je osadów przedstawiają przeglądowe mapy: Andrzeja Marsza (1984) (tabl. IV A) i wykonana przez zespół autorów pracujący pod redakcją Leszka Starkla (1980), w podziale 1:500 000.

Dają one dość powierzchowny przegląd form terenu, lecz nawet on wskazuje, że na terenie powiatu sławieńskiego można wyróżnić dwie podstawowe strefy różniące się cechami rzeźby. Granica pomiędzy nimi biegnie wzdłuż drogi z Darłowa, w kierunku wschodnim, przez Postomino. Część północna ma rzeźbę bardzo zróżnicowaną, na południu ograniczona jest pasmem wzgórz morenowych (Wzgórza Barzowickie), za którym rozciąga się niewielki obszar falistej wysoczyzny urozmaiconej pojedynczymi pagórkami (np. Pagórki Nacmierskie). Skrajne położenie zajmują obszerne, kotlinowate obniżenia, których najniższe części stanowią jeziora: Bukowo, Kopań i Wicko. Obecnie mają one charakter jezior przybrzeżnych, toteż od strony morza zamknię-

te są barierami piaszczystymi, których podstawy stworzyły sztormowe wlewy wód morskich i które następnie zostały nadbudowane wydrami powstałymi z piasku nawianego z plaży. Na granicy z morzem występuje plaża o szerokości od kilkunastu do kilkudziesięciu metrów, której brak jedynie na klifowym odcinku brzegu na wysokości Jarosławca, co po części stanowi efekt hydrotechnicznej przebudowy tego odcinka brzegu morskiego.

Południowa część powiatu składa się z dwóch zasadniczych elementów: wysoczyzn morenowych – płaskich (wysokości względne do 2 m, nachylenie stoków do 2°), a ku południowi coraz bardziej falistych (wysokości względne 2–5 m, nachylenie stoków do 5°), które powstały podczas recesyjnych faz deglacjacji po fazie pomorskiej ostatniego zlodowacenia oraz z systemów dolinnych Grabowej i Wieprzy, których szkielet uformowały wody roztopowe lądolodu pod koniec plejstocenu, a które zyskały fluwialny charakter w holoenie. Centralna część wysoczyzny, położona pomiędzy dolinami obu wymienionych rzek, obniża się ku północy, gdzie gliniaste osady przykryte są mułkami i iłami zastoiskowymi. Osadziły się one na dnie rozległego zbiornika, który przez co najmniej kilkadziesiąt lat istniał tu na przedpolu lądolodu. Ten obszar jest niemal płaski, a występujące osady zastoiskowe mają małą przepuszczalność i skłonność do podmokłości.

W południowo-wschodniej części powiatu na obrzeżu dolin Wieprzy i Grabowej zachowały się piaszczyste spłaszczenia teras sandrowych, pośrodku których obszerne obniżenie zajmuje jezioro Łętowskie. Kontrastują one z pagórkowatą rzeźbą wysoczyzny (wysokości względne – ponad 5 m, nachylenie stoków – ponad 5°) i kilkudziesięciometrowej wysokości pagórkami morenowymi. Wysoczyzny rozcina też kilka rynien subglacialnych różnych rozmiarów, z których największą jest rynna odwadniana przez Reknice oraz kilka bardziej połogich dolin marginalnych odwadnianych, między innymi przez Moszczenicę i Moszczenickę.

Powierzchnie wysoczyznowe obu rodzajów zbudowane są z ablacyjnych glin piaszczystych barwy brązowej, pod którymi leżą różnoziarniste osady glacyfluwialne, a także piaski glacialne, glina bazalna i nieliczne kry utworów neogeńskich i paleogeńskich. Na znacznym obszarze zasięgi występowania obu rodzajów wysoczyzn pokrywają się z elewacjami powierzchni podczwartorzędowej, które ogranicza linia biegnąca wzdłuż tras Wilkowice – Sławsko – Pomilowo – Smardzewo oraz Mazów – Przemysławie – Bobrowice.

Dość liczne i rozległe na terenie powiatu sławieńskiego są też inne formy powstałe wskutek działalności wód roztopowych – kemy, terasy kemowe, ozy, terasy i powierzchnie erozyjno-akumulacyjne wód roztopowych, zagłębienia po martwym lodzie oraz formy erozyjno-denudacyjne, eoliczne, antropogeniczne i inne. Na mapach wykonanych w skalach przeglądowych nie są

one wyróżniane. Ich występowanie omawiane jest za to w opracowaniach bardziej szczegółowych (por. Sylwestrzak 1978; Uniejewska, Nosek 1986a; 1986b; 1987a; 1987b; W. Florek 2004; 2007).

7. Zbiorowiska roślinne ziemi sławieńskiej

Związek pomiędzy fizycznogeograficznymi cechami obszaru a szatą roślinną najlepiej oddaje mapa naturalnej roślinności potencjalnej. Pokazuje ona rozmieszczenie formacji roślinnych, jakie rozwinęłyby się na danym obszarze pod wpływem rzeźby terenu, budowy geologicznej i oddziaływania klimatu, gdyby sukcesji roślinnej nie zakłócały naturalne czynniki destrukcyjne (np. wybuchy wulkanów) i działalność człowieka.

Dla obszaru Polski taką mapę opracował zespół pod kierunkiem Jana Marka Matuszkiewicza (1993; 2008). Na terenie powiatu sławieńskiego największe powierzchnie zajmują na niej rozmaite formy wilgotnych lasów: łęgów i olsów oraz względnie żyznych grądów i dąbrów (Matuszkiewicz 2008) (tabl. IV B).

Żyzna buczyna niżowa zajmuje północną, zachodnią i południową część równiny dennomorenowej, stanowiącą zasadniczy element Równiny Sławieńskiej, oraz czołowomorenowe wzniesienia Wzgórz Barzowickich. Płatowo pojawia się także we wschodniej części Równiny, na wschód od doliny Wieprzy. Związana jest więc z występującymi na powierzchni glinami ablacyjnymi i utworami zastoiskowymi (iłami i mułkami ilastymi).

Środkowa część wspomnianej równiny dennomorenowej to obszar występowania subatlantyckich grądów bukowo-dębowo-grabowych przyjmujących tu ubogą postać pomorską. Zajmują one także spory teren na południe od Postomina.

Kontynentalne bory mieszane spotykane są na powierzchniach sandrów dolinnych i teras kemowych rozwiniętych w południowo-wschodniej części powiatu sławieńskiego w nawiązaniu do środkowej części systemu odwodnienia Wieprzy i górnego biegu Grabowej.

Dna dolin Wieprzy i Stobnicy zajęte są przez niżowe łągi olszowe i jesionowo-olszowe, zaś dna dolin Grabowej i Reknicy przez ols środkowoeuropejski. Dobrze odzwierciedla to zróżnicowanie litologiczne tych dolin: w dolinach Grabowej i Reknicy występują obszerne torfowiska podścielone gytią, zaś w dolinach Wieprzy i Stobnicy dominują namuły.

Równoleżnikowemu odcinkowi doliny Wieprzy i dolinie Stobnicy towarzyszy pas zajęty przez subatlantycką wilgotną dąbrowę acidofilną. Jej obecność uwarunkowana jest zarówno litologicznie (występowaniem mułków i piasków drobnodziarnistych), jak i hydrogeologicznie (płytkim występowaniem wód gruntowych i ich szybką wymianą).

4. Oles (ols) porastający dno doliny Jarosławianki na zachód od Starego Krakowa, do 1945 r. teren bezleśny; fot. W. Florek, 24 IV 2010 r.

Lokalnie, niewielkimi płatami pojawiają się zbiorowiska związane z uwarunkowanymi hydrogeologicznie bagnami. Szczególnie zaznacza się obecność kontynentalnego boru bagiennego obecnego w sąsiedztwie jeziora Modła, na Sławieńskich Błotach i Janiewickim Bagnie (tabl. IV B).

W pasie nadmorskim, poza odcinkami klifów koło Wicia i Jarosławca, ciągną się strefy nadmorskiego boru bażynowego związane z występowaniem nadmorskich wydm uformowanych z drobnoziarnistych piasków przewianych z plaży.

Pozostałe formacje roślinności potencjalnej na terenie powiatu sławieńskiego trafiają się rzadko, zajmują niewielkie powierzchnie lub nie pojawiają się wcale.

Trzeba tu koniecznie podkreślić, że ze względu na trwającą od dawna gospodarczą ingerencję człowieka rzeczywiste zbiorowiska roślinne znacznie różnią się od opisanych zbiorowisk roślinności potencjalnej. Dotyczy to przede wszystkim obszarów oddanych gospodarce rolnej (57% powierzchni powiatu), w mniejszym zaś terenów leśnych (29% powierzchni), choć i tu skład gatunkowy, zwłaszcza drzew, poważnie różni się od potencjalnego. Skrajnie przekształcone zbiorowiska roślinne występują na terenach zurbanizowanych (Sławno i Darłowo zajmują łącznie prawie 35 km², co stanowi 3,4% powierzchni powiatu), przemysłowych i służących transportowi.

5. Strefa brzegowa jeziora przy drodze Łętowo – Korzybie; fot. W. Florek, 6 VIII 2007 r.

Na polach wśród roślin uprawnych występuje roślinność segetalna, czyli zbiorowiska chwastów, które różnią się składem w zależności od warunków glebowych i poziomu kultury rolnej, ale też w zależności od tego, czy towarzyszą uprawom zbożowym, czy roślinom okopowym lub uprawom ogrodowym. Ich zasięg występowania jest w konsekwencji tych uwarunkowań bardzo dynamiczny.

O charakterze krajobrazu wiejskiego w znacznej mierze decydują też zbiorowiska ruderalne, związane z drogami, zabudową, podwórkami czy gruzowiskami (Sobisz 2007). Na podłożu mineralnym, w krajobrazie rolniczym utrzymują się czyżnie, czyli zbiorowiska krzewiaste z tarniną, głógami, trzmieliną i różami. W ciągu ostatnich kilkunastu lat duże znaczenie krajobrazotwórcze zyskały też zbiorowiska typu okrajkowego rozwijające się na obrzeżach roślinności wysokiej (lasów, ale i parków podworskich) w wyniku zaniechania utrzymywania w ryzach ich granic.

Olbrzymia część lasów tylko lokalnie utrzymuje skład zbliżony do opisanego dla roślinności potencjalnej. Jest to rezultatem gospodarki leśnej preferującej przez ostatnich dwieście lat wprowadzanie na dużą skalę szybko rosnących gatunków drzew iglastych (głównie sosny i świerka) kosztem drzew liściastych. W wielu przypadkach współczesne zbiorowiska leśne zostały przywrócone na tereny, które w okresie dominacji ekstensywnej gospodarki rolnej były odlesione i użytkowane jako pola i pastwiska (il. 4).

6. Dno doliny Moszczeniczki ze śladami melioracji i dawnego użytkowania rolniczego (łąkowo-pastwiskowego); fot. W. Florek, 5 V 1994 r.

Najbardziej zbliżone do naturalnych pod względem składu gatunkowego są zbiorowiska bagienne i wodne (il. 5), choć i te nie uniknęły ingerencji gospodarczych, np. wskutek osuszających melioracji, a część niewielkich jezior powstała dzięki uregulowaniu, w tym wyprostowaniu rzek, wskutek czego pojawiły się poregulacyjne starorzecza. Ponadto dna dolin były w przeszłości odlesiane, meliorowane (odwadniane) i przeznaczone na łąki i pastwiska (il. 6). Obecnie, wobec znacznego ograniczenia hodowli na łąki te wkraczają łożowiska bądź płaty olsów, rzadziej łągów.

8. Krajobrazy ziemi sławieńskiej

Krajobrazy powiatu sławieńskiego przedstawione przez Jerzego Kondrackiego i Jerzego Ostrowskiego (1994) (tabl. III A) w ujęciu typologicznym grzeszą uproszczeniami w co najmniej dwóch aspektach: typologicznym i przestrzennym. Typologicznym, gdyż na przykład krajobraz Wzgórz Barzowickich określają jako *młodoglacjalny, pagórkowaty pojezierny*, a krajobraz północno-zachodniej, zastoiskowej części Równiny Sławieńskiej jako *krajobraz dolin i równin akumulacyjnych, terasów* [!] z *wydymami*. Oczywiście błędy w ujęciu typologicznym skutkują błędami w ujęciu regionalnym, przestrzennym (brak wyróżnień wzniesień morenowych tam, gdzie one są, a wyróżnienie teras

z wydmami tam, gdzie ani teras, ani wydmy nie ma). Inne, dość oczywiste błędy (np. brak wyróżnienia brzegów klifowych) można złożyć na karb daleko posuniętej generalizacji wymuszonej skalą mapy.

Od wielu spośród wymienionych usterek wolny jest obraz krajobrazów naturalnych autorstwa Andrzeja Richlinga i Andrzeja Dąbrowskiego (1995) (tabl. III B). Poprzez wyróżnienie pośród krajobrazów nizin, wśród krajobrazów glacialnych – wzgórzowych i przypisanie tego typu zarówno Wzgórzom Barzowickim, jak i Pagórkom Nacmierskim oraz pagórkom morenowym występującym w południowej części powiatu osiągnięto zasadniczą zgodność z obrazem glacialnej rzeźby terenu (por. tabl. IV A). Gorzej sprawa ma się z rzeźbą den dolinnych. Górne części doliny Wieprzy, a także dno doliny Reknicy (ryny subglacialnej!) zostały uznane za *krajobrazy równin zalewowych w terenach nizinnych*, a środkowe i dolne części dolin Wieprzy i Grabowej za *krajobrazy równin tarasowych w terenach nizinnych*. Biorąc pod uwagę sposób potraktowania przez autorów sąsiednich dolin: Dzierżęcinki i Słupi, można przyjąć, że powodem mogła być nikła znajomość terenu i schematyzm postępowania typologicznego.

Można jednak stwierdzić, że ogólny obraz tego ujęcia kartograficznego wykazuje dużą zbieżność z układem jednostek geomorfologicznych (tabl. IV A) i mapą roślinności potencjalnej Jana Marka Matuszkiewicza (2008) (tabl. IV B), co, zważywszy na przytoczone we wstępnej części artykułu definicje krajobrazu naturalnego, należy uznać za stan oczekiwany.

Jeśli uwzględnimy ponadto relatywnie niski stopień synantropizacji krajobrazu zobrazowany na mapie Jerzego Kondrackiego i Jerzego Ostrowskiego (1994) (tabl. V A), to znajdujemy dodatkowe uzasadnienie zbieżności, o której wspominałem. Warto zauważyć, że autorzy mapy uznali, że strefa nadmorska, poza bezpośrednio przylegającą do brzegu, cechuje się niskim stopniem synantropizacji. Biorąc pod uwagę liczbę inwestycji budowlanych związanych głównie z rozwojem funkcji turystyczno-rekreacyjnych, które pojawiły się w ciągu ostatnich 20 lat, strefę tę należy uznać za przekształconą co najmniej w stopniu średnim. Należy też odnotować, że szerokość obszaru zainwestowania w ostatnich latach zdecydowanie wzrosła: obejmuje ona miejscowości położone nawet w odległości kilku kilometrów od morza (np. Rusinowo, Bobolin czy Nacmierz). Z kolei lasy położone w południowej części powiatu zostały przez autorów mapy uznane na *silnie zagrożone przez przemysł*. Moje obserwacje wskazują, że przynajmniej obecnie brak uzasadnienia dla dokonania takiego wyróżnienia. Należy więc przyjąć, że krajobraz powiatu sławieńskiego można uznać za przekształcony w stopniu co najwyżej średnim.

Z kolei mapa przedstawiająca waloryzację estetyczną krajobrazów (Kondracki, Ostrowski 1994) (tabl. V B) jest, moim zdaniem, nie dość konsekwent-

7. Krajobraz równiny morenowej (wysoczyzny morenowej płaskiej), użytkowanej rolniczo, z oczkami polodowcowymi na wschód od Warszkowa; fot. W. Florek, 13 V 2011 r.

na w relacji do wcześniej omówionych, gdyż za tereny o bardzo wysokich walorach uznaje jedynie te położone w dość wąskim pasie biegnącym wzdłuż brzegu morskiego. Kondracki i Ostrowski uznali atrakcyjność widoków „na morze” i w kierunku jezior przybrzeżnych oraz wysokie walory urozmaiconej rzeźby terenu, ale tylko tych obszarów, które położone są w odległości mniejszej niż 10 km od morza. Dzisiejszy stan zainwestowania turystyczno-rekreacyjnego niewątpliwie obniżył rzeczywistą atrakcyjność krajobrazu w wielu miejscach. Dodatkowo na stan krajobrazu wpłynęło wybudowanie licznych siłowni wiatrowych: koło Kanina, Dzierżęcina, a przede wszystkim na wschód od Darłowa, na niezwykle dotąd atrakcyjnych krajobrazowo wzgórzach w rejonie Cisowa.

Część obszaru powiatu – tereny gmin Sławno i Postomino – została objęta opracowaniem, którego celem było wyróżnienie nie jednostek typologicznych, a regionalnych jednostek krajobrazowych niższego rzędu. Ponieważ zostały już one omówione szczegółowo przez Elżbietę Florek – autorkę wydzieleń (Florek E. 2004; 2009, Florek, Florek 2004; 2007), tu zostaną potraktowane jedynie pobieżnie, w nawiązaniu do przedstawionych wcześniej opracowań typologicznych. W ujęciu Florek cała wysoczyzna morenowa mieszcząca się pomiędzy dolinami Wieprzy i Grabowej dzieli się pod względem krajobrazowym na jednostki różniące się rzeźbą terenu, osadami występującymi na powierzchni, gęstością i charakterem rozwinięcia sieci hydrograficznej

8. Krajobraz falistej wysoczyzny morenowej, użytkowanej rolniczo, na południe od Bobrowic; fot. W. Florek, 9 VIII 2007 r.

oraz użytkowaniem terenu (charakterem pokrywy roślinnej), które odzwierciedla także stopień i charakter ingerencji gospodarczej człowieka. Wyróżniła ona następujące jednostki krajobrazowe:

- k. równin między Wrześnicą a Tychowem (il. 7),
- k. równin między Bobrowicami a Smardzewem (il. 8),
- k. równin zastoiskowych (Lasów Starokrakowskich),
- k. polnych równin zastoiskowych (il. 9),
- k. obniżenia Moszczenicy,
- k. doliny Radosławki (Florek 2007).

Warty odnotowania jest także podział doliny Wieprzy. Idąc od południa, autorka wyróżniła następujące jednostki:

- k. doliny Wieprzy na południowy wschód od Pomiłowa,
- k. doliny Wieprzy w okolicach Pomiłowa,
- k. doliny Wieprzy na północ od Sławna (il. 10),
- k. doliny Wieprzy (na terenie gminy Sławno: k. doliny Wieprzy w okolicach Starego Krakowa (il. 11) (E. Florek 2004; 2007).

Konsekwentnie, w dolnym biegu rzeki należałoby jeszcze wyróżnić:

- k. doliny Wieprzy poniżej ujścia Stobnicy (na zachód od skraju Lasów Starokrakowskich),
- k. równiny aluwialno-morskiej w rejonie Darłowa.

9. Krajobraz równiny zastoiskowej na zachód od Starego Krakowa; fot. W. Florek, 9 VII 2011 r.

10. Krajobraz doliny Wieprzy koło Staniewic (na równi zalewowej – łąki i pastwiska, na wysoczyźnie morenowej płaskiej – pola); fot. W. Florek, 5 V 1994 r.

11. Las bukowo-sosnowy porastający terasę kemową w dolinie Wieprzy na zachód od Mazowa; fot. W. Florek, 19 XII 2008 r.

12. Krajobraz barier i jezior przybrzeżnych (plaża, wydma przednia, bór bażynowy na wydmach, jezioro Bukowo); fot. K. Łuczkiwicz, 2 VIII 2003 r.

Zróznicowanie krajobrazowe wymienionych odcinków doliny Wieprzy wynika ze zróznicowania genetycznego elementów, które dzisiejsza rzeka łączy: rynien subglacialnych, dolin marginalnych, równiny aluwialno-morskiej połączonych relatywnie wąskimi odcinkami o charakterze dolin erozyjnych. Część odcinków charakteryzuje się szerokim dnem (równią zalewową) i obecnością wyższych poziomów morfologicznych: terasy nadzalewowej, terasy kermowej lub teras sandrów dolinnych.

Inne (np. odcinek pomiędzy Tynem a Kowalewicami) wyróżnia obecność wąskiej równiny zalewowej i niemal całkowity brak wyższych poziomów morfologicznych. Poszczególne odcinki różni też stopień rolniczego wykorzystania równiny zalewowej. Od ujścia Ściegnicy do Tyna oraz poniżej Kowalewic do niedawna zdecydowanie dominowały wilgotne łąki i pastwiska (obecnie w wielu miejscach zajmowane przez olsy i łozowiska), na pozostałych odcinkach powszechne są wilgotne i bagienne lasy: olsy i łągi).

W pasie nadmorskim Elżbieta Florek (2004) wyróżniła:

- k. nadmorskich plaż (il. 12),
- k. wybrzeża klifowego,
- k. torfowych równin nadmorskich,
- k. łąkowo-jeziorny,
- k. pagórków morenowych,

do czego należałoby jeszcze dodać występujący u zbiegu Grabowej i Wieprzy:

- k. równiny aluwialno-morskiej koło Darłowa (wcześniej zaliczony także do jednostki doliny Wieprzy).

Ujęcie przedstawione przez cytowaną autorkę jest bardzo interesujące i dobrze odzwierciedla zróznicowanie krajobrazu przebadanych przez nią gmin. Szkoda, że nie objęło powierzchni całego powiatu.

Podsumowanie

Historia formowania się abiotycznych i biotycznych elementów krajobrazu naturalnego dzisiejszego powiatu sławieńskiego jest długa, ale ślady procesów je kształtujących stanowią zapis tego, co wydarzyło się w ciągu ostatnich kilkunastu tysięcy lat. Elementy rzeźby terenu i budujących je osadów pospołu z klimatem kształtują krajobraz naturalny i do niedawna decydowały o jego charakterze. Narastająca w ciągu ostatnich kilku tysięcy lat antropopresja doprowadziła do wytworzenia krajobrazów seminaturalnych, przede wszystkim różnych odmian krajobrazu rolnego. Ostatnich kilkaset lat to okres tworzenia krajobrazów skrajnie przekształconych antropogenicznie: obszarów zurbanizowanych i przemysłowych. Na szczęście, jak dotąd te skrajne przekształcenia omijają obszar dzisiejszego powiatu sławieńskiego, ale niszczenie

tradycyjnej zabudowy wiejskiej: domów ryglowych, zabudowy przemysłowej (młynów wodnych i wiatraków) oraz wprowadzanie elementów architektonicznych obcych krajobrazowi pomorskiemu (chat „góralskich”, prostopadłościennych bloków mieszkalnych czy dość fantazyjnej zabudowy „willowej”, a także elektrowni wiatrowych) zdecydowanie mu nie służą. Uważam, że znajomość zagadnień związanych z występowaniem krajobrazów naturalnych i ich przekształceń, których w przeszłości dokonywano bez nadmiernej ingerencji w krajobraz, mogą zostać wykorzystane we właściwym i celowym jego kształtowaniu.

Bibliografia

- AUGUSTOWSKI B. 1977. *Pomorze*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- FILONOWICZ P. 1987. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000. Arkusz Darłowo*, Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- FLOREK E. 2004. Zagospodarowanie turystyczne gminy Postomino na tle walorów przyrodniczo-krajobrazowych i kulturowych, [w:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, W. Rączkowski, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 273–286.
- FLOREK E. 2009. Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe gminy Sławno, [w:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. IX: *Krajobrazy okolic Sławna*, W. Rączkowski, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 225–244.
- FLOREK E., FLOREK W. 2004. Inwentaryzacja przyrodnicza gminy Postomino. Operat przyrody nieożywionej i turystyki, maszynopis w Archiwum Urzędu Gminy Postomino.
- FLOREK E., FLOREK W. 2007. Inwentaryzacja przyrodnicza gminy Sławno. Operat przyrody nieożywionej i turystyki, maszynopis w Archiwum Urzędu Gminy Sławno.
- FLOREK E., FLOREK W., KACZMARZYK J. 1998. Studia nad paleohydrologicznymi zmianami koryta Wieprzy i jej równi zalewowej w okresie subatlantyckim w kontekście funkcjonowania wczesnośredniowiecznego grodziska we Wrześnicy, [w:] *Acta Archaeologica Pomoronica*, vol. I: *XII Konferencja Pomorzoznawcza*, M. Dworaczyk, P. Krajewski, E. Wilgocki (red.), Szczecin: Stowarzyszenie Naukowe Archeologów Polskich, 185–194.
- FLOREK W. 1991. *Postglacjalny rozwój dolin rzek środkowej części północnego skłonu Pomorza*, Słupsk: Wydawnictwo WSP.
- FLOREK W. 1996. Late Vistulian and Holocene development of the North Pomeranian river valleys and the influence of South Baltic neotectonics, *Zeitschrift für Geomorphologie N.F., Suppl.-Bd.* **102**: 169–183.
- FLOREK W. 2002. Geomorfologiczne walory doliny Wieprzy w rejonie Sławska i Staniemowic, [w:] *De rebus futuris memento: przyszłość przeszłego krajobrazu kulturowego ziemi sławieńskiej*, W. Rączkowski, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 151–165.

- FLOREK W. 2004. Krajobraz gminy Postomino jako wynik ewolucji środowiska, [w:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. III: *Gmina Postomino*, W. Rączkowski, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 21–34.
- FLOREK W. 2007. Krajobraz gminy Darłowo jako wynik ewolucji środowiska, [w:] *Historia i kultura ziemi sławieńskiej*, t. VI: *Gmina Darłowo*, W. Rączkowski, J. Sroka (red.), Sławno: Fundacja „Dziedzictwo”, 13–26.
- FLOREK W., KACZMARZYK J. 2007. Osady pozakorytowe środkowej Wieprzy jako zapis zjawisk powodziowych, [w:] *Funkcjonowanie geosystemów zlewni rzecznych 4.*, A. Kostrzewski, J. Szpikowski (red.), Poznań: Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, 141–155.
- FLOREK W., NADACZNA E. 1986. Zmiany biegu Parsęty i Wieprzy w ciągu ostatnich dwustu lat w świetle analizy materiałów kartograficznych, *Badania Fizjograficzne nad Polską Zachodnią* 36A: 33–52.
- GALON R., ROSZKÓWNA L. 1967. Zasięgi zlodowceń skandynawskich i ich stadiów recesyjnych na obszarze Polski, [w:] *Czwartorzęd Polski: studium zbiorowe*, R. Galon, J. Dylak (red.), Warszawa: PWN, 18–38.
- KACZMARZYK J., FLOREK W., OLSZAK I. J. 2008. Górnoholoceny i współczesne formy i osady pozakorytowe w dolinie środkowej Wieprzy, *Landform Analysis* 7: 80–94.
- KEILHACK K. 1897a. *Geologische Karte von Preußen und benachbarten Bundesstaaten 1:25 000. Blatt Altenhagen*. Berlin: Königl. Preuss. Geol. Landesanstalt.
- KEILHACK K. 1897b. *Erläuterungen zur Geologischen Spezialkarte von Preußen und den Thüringischen Staaten 1:25 000. Blatt Rügenwalde*. Berlin: Königl. Preuss. Geol. Landesanstalt.
- KEILHACK K. 1901. *Geologisch-morphologische Übersichtskarte der Provinz Pommern*, 1:500 000, Berlin: Königl. Preuss. Geol. Landesanstalt und Bergakademie.
- KEILHACK K. 1930. *Geologische Karte der Provinz Pommern und der anschließenden Teile der Grenzmark*, 1:500 000, Berlin: Preuss. Geologische Landesanstalt.
- KONDRACKI J. 1960. Typy krajobrazu naturalnego (środowiska geograficznego) w Polsce, *Przegląd Geograficzny* 32 (1–2): 23–33.
- KONDRACKI J. 1994. *Geografia Polski. Mezoregiony fizyczno-geograficzne*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KONDRACKI J. 1998. *Geografia regionalna Polski*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- KONDRACKI J., OSTROWSKI J. 1994. Krajobrazy i ich zmiany, tab. 30, 31, 32, [w:] *Atlas zasobów, walorów i zagrożeń środowiska geograficznego*, Dział V [kom. red. przewodn. S. Kozłowski, aut. map Z. Alexandrowicz i in.], Warszawa: IGiPZ PAN, Agencja Reklamowo-Wydawnicza A. Grzegorzczak.
- KOZARSKI S. 1986. Skale czasu a rytm zdarzeń geomorfologicznych wistulianu na Niżu Polskim, *Czasopismo Geograficzne* 57(2): 247–270.
- MADEJA J., LATOWSKI D., 2008. Too old AMS radiocarbon dates obtained from moss remains from Lake Kwiecko bottom sediments (in Poland), *Geochronometria* 32: 13–19.
- MAJEWSKI A. 1977. Niezwykłe powodzie morskie, *Gazeta Obserwatora IMGW* 30 (352): 3–4.

- MARSZ A. 1984. Główne cechy geomorfologiczne, [w:] *Pobrzeże Pomorskie*, B. Augustowski (red.), Gdańsk: Ossolineum, 41–62.
- MATUSZKIEWICZ J. M. 1993. *Krajobrazy roślinne i regiony geobotaniczne Polski*, Prace Geograficzne 158, Warszawa: IGiPZ PAN, 1–107.
- MATUSZKIEWICZ J. M. 2008. *Potencjalna roślinność naturalna Polski*, Warszawa: IGiPZ PAN.
- MOJSKI J. E. 1984. Budowa geologiczna, [w:] *Pobrzeże Pomorskie*, B. Augustowski (red.), Gdańsk: Ossolineum, 9–40.
- OLSZAK I. J., FLOREK W., SEUL C., MAJEWSKI M. 2011. Lithology of sediments and stratigraphy of glacial layers of some cliff sections on central and western Polish Coast, *Geologija* 53, 1(73): 1–9.
- PLACHTER H. 1995. Functional criteria for the assessment of cultural landscapes, [w:] *Cultural landscapes of universal value. Components of a global strategy*, B. von Droste, H. Plachter, M. Rössler (eds.), Jena, Stuttgart, New York: Gustav Fischer Verlag, 393–404.
- RĄCZKOWSKI W. 2008. Antropogeniczne formy krajobrazowe powstałe w pradziejach i wczesnym średniowieczu w dorzeczu środkowej Wieprzy, *Landform Analysis* 7: 143–153.
- RICHLING A. 1984. Typology of natural landscape in Poland on the scale of 1:500 000, *Miscellanea Geographica*, 27–31.
- RICHLING A. 2005a. Krajobraz naturalny, pierwotny, kulturowy i potencjalny, [w:] *Geografia fizyczna Polski*, A. Richling, K. Ostaszewska (red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 294–296.
- RICHLING A. 2005b. Założenia typologii krajobrazu naturalnego Polski, [w:] *Geografia fizyczna Polski*, A. Richling, K. Ostaszewska (red.), Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 296–299.
- RICHLING A., DĄBROWSKI A. 1995. 53.1. Typy krajobrazów naturalnych (53. Synteza fizycznogeograficzna), [w:] *Atlas Rzeczypospolitej Polskiej, cz. II: Środowisko naturalne*, J. Najgrakowski (red.), Warszawa: IGiPZ PAN.
- ROSA B. 1963. O rozwoju morfologicznym wybrzeża Polski w świetle dawnych form brzegowych, *Studia Societatis Scientiarum Torunensis* C5, Toruń.
- ROSA B. 1984. Rozwój brzegu i jego odcinki akumulacyjne, [w:] *Pobrzeże Pomorskie*, B. Augustowski (red.), Gdańsk: Ossolineum, 67–120.
- ROSENOW C. 1938. Erdfälle, Erdbeben und Seebären. Beitrag zum Sagenforschung, *Ostpommersche Heimat* 16: 23–24.
- ROTNICKI K., BORÓWKA R. K. 1995. Dating of the Upper Pleni-Vistulian scandinavian ice sheet in the Polish Baltic Middle Coast, [w:] *Proceedings of the Third Marine Geological Conference "The Baltic"*, J. E. Mojski (red.), Warszawa: Państwowy Instytut Geologiczny, 84–89.
- SOBISZ Z. 2007. Inwentaryzacja przyrodnicza gminy Sławno. Operat przyrody szaty roślinnej, maszynopis w Archiwum Urzędu Gminy Sławno.
- STARKEL L. (red. nauk.) 1980. *Przeglądowa mapa geomorfologiczna Polski 1:500 000*, Warszawa: Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN.
- SYLWESTRZAK J. 1978. *Rozwój sieci dolinnej na Pomorzu pod koniec plejstocenu*, Gdańsk: Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Wydział V Nauk o Ziemi.

- ŚLASKI K. 1951. Zasięg lasów Pomorza w ostatnim tysiącleciu, *Przegląd Zachodni* 7 (2): 207–263.
- TYLMAN I. 2011. Morfogenezę dolinki denudacyjno-erozyjnej koło Mazowa (dolina Wieprzy), *Słupskie Prace Geograficzne* 8: 109–128.
- TYLMAN I., KRĄPIEC M., FLOREK W. 2011. Subfosalne pnie w osadach wypełniających dno dolinki denudacyjno-erozyjnej k. Mazowa (w dolinie Wieprzy), *Słupskie Prace Geograficzne* 8: 129–136.
- UNIEJEWSKA M., NOSEK M. 1986a. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000. Arkusz Ustka*, Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- UNIEJEWSKA M., NOSEK M. 1986b. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000. Arkusz Łącko*, Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- UNIEJEWSKA M., NOSEK M. 1987a. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000. Arkusz Wrześnica*, Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- UNIEJEWSKA M., NOSEK M. 1987b. *Objaśnienia do Szczegółowej mapy geologicznej Polski 1:50 000. Arkusz Sławno*, Warszawa: Wydawnictwa Geologiczne.
- WIKIPEDIA; hasło: Krajobraz, dostęp 19 I 2012; hasło: Powiat Sławno, dostęp 12 III 2012.
-

Natürliche Landschaften der Schlawer Lande im Zusammenhang mit der geologischen Geschichte Pommerns

Zusammenfassung

„Landschaft“ ist ein vieldeutiger Begriff, der sowohl in der Umgangssprache wie auch in verschiedenen Gebieten der Wissenschaft angewendet wird: Geografie, Biologie, Architektur oder Geochemie, verschiedenartig definiert und interpretiert. In der Geografie und Ökologie nimmt man an, dass die natürliche Landschaft grundsätzlich mit den Regeln der Natur verbunden ist.

In Niederungen ist der genetische Typ an der Geländebeschaffenheit beteiligt, der mit dem litologischen Charakter des Gesteins, mit den Wasserverhältnissen, der Erdoberfläche und der Pflanzenwelt verbunden ist.

Im Kreis Sławno (Schlawe) ist die Verteilung der Geländeform und die Anordnung der Oberflächenbildung vor allem das Ergebnis der Einwirkung des Hinterlandes, das wie die Seephase am Rande funktioniert und das pommersche Hauptstadial des Weichselian darstellt. Nach der Degradierung des Innenlandeises und der Tätigkeit der Schmelzwässer entstand ein Oberflächenmosaik mit einem Netz von Rinnen und Erosionstälern des Moränen- und Eisflusses, durchzogen von zahlreichen Vertiefungen verschiedener Größe und Formen.

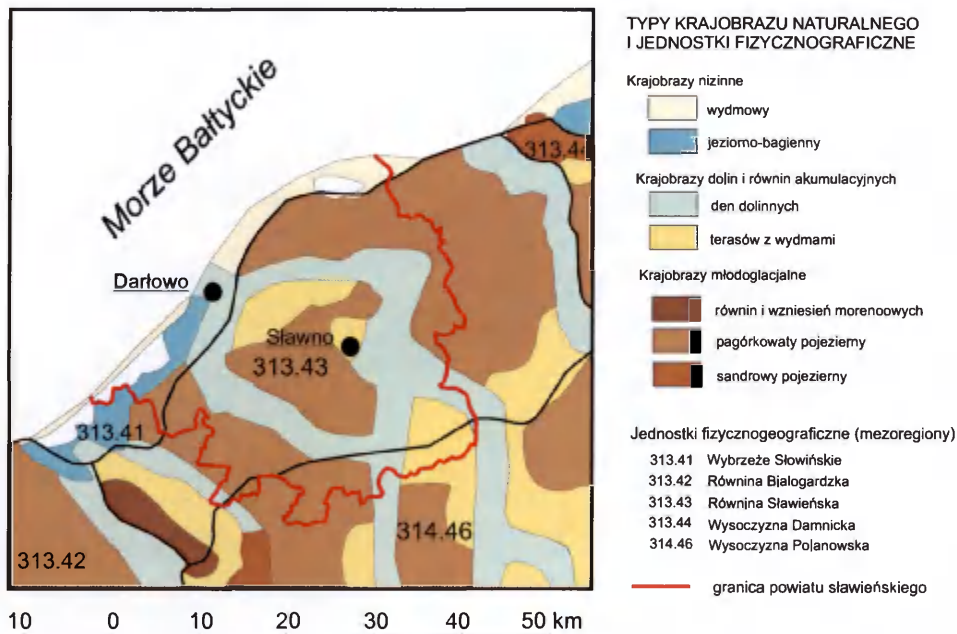
In der Zeit des Holozäns, entwickelten sich Überschwemmungsebenen durch die Tätigkeit der Flussmeander der Wieprza (Wipper) und Moszczenica, Wrześnica, Reknica und Ściegnica. Es kam sogar zur Verschlammung der Wieprza oberhalb von Sławno. Das Ansteigen des Wasserspiegels in der Ostsee erschwerte den Abfluss des Grundwassers und der Flüsse. Dies blieb im Bereich des Küstengebietes von geringer Bedeutung, hatte aber Einfluss auf die Entstehung der Küstenseen Kopań und Bukowo. Im Küstengebiet der Ostsee bildeten sich breite Streifen von Sandstränden und Wanderdünen.

Die Entwicklung der Pflanzenwelt wird anhand einer Landkarte plastisch dargestellt. Sie ist eng mit der Gestaltung der Erdoberfläche verbunden, Auf dem Gebiet der Schlawer Erde befinden sich verschiedene Formen, feuchter Wälder: Erlen- und Eichenwaldgebiete. Sehr ergiebige Buchenwälder wachsen in fast allen Teilen der Grundmoränenebenen, ebenso auf den Hügeln der Stirnmooränen bei Barzowice und im Osten des Wieprzatales. Im mittleren Teil der Ebenen wachsen Buchen- und Eichenwälder von weniger reichen Formen, z.B. im Suden von Postomino.

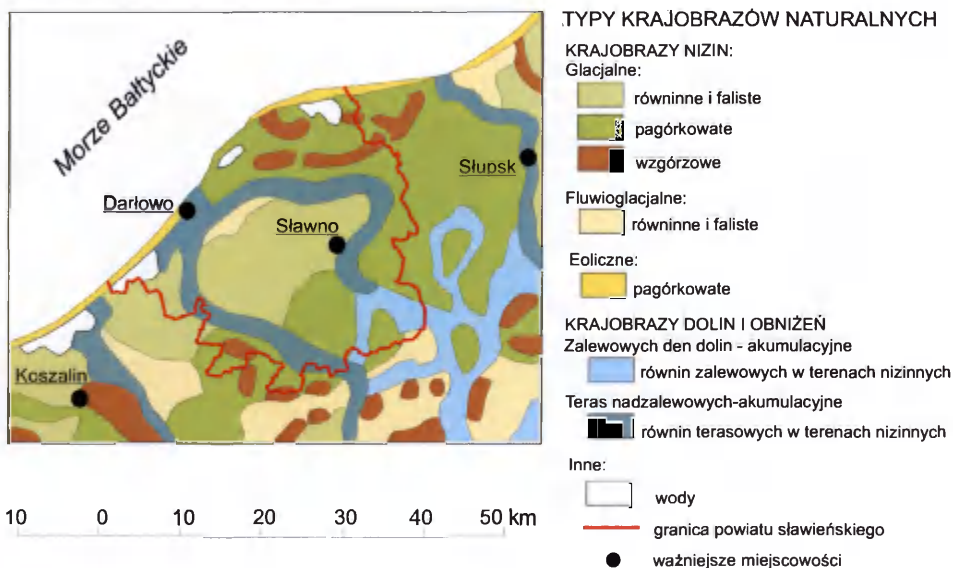
Kontinentale Mischwälder entwickelten sich auf den Sanderebenen und den Terrassenhügeln im Südosten des Kreises, verbunden mit dem Entwässerungssystem der Wieprza und oberen Grabowa. In den Wieprza- und Stobnicatälern wachsen Niederungserlen- und Eschenwälder, in den Grabowa- und Reknicatälern mitteleuropäische Erlen. In Verbindung mit den hydrogeologischen Verhältnissen entstanden kleinere Sümpfe und kontinentale Sumpfwälder in der Nachbarschaft der Seen Modła, Janiewice u.a.

Im Küstenstreifen, mit Ausnahme der Kliffs bei Wicie und Jarosławiec (Jershöft), ziehen sich lange Streifen von Krähenbeerensträuchern hin. Es muss betont werden, dass durch die andauernde Ingerenz des Menschen (Wirtschaft und Industrie) die Pflanzenwelt und ihre Ansammlungen sich geändert haben. Dies betrifft vor allem die Landwirtschaft (57%), weniger die Wälder (29%). Die Entwicklung und Ausbreitung der Städte Darłowo und Sławno hat mit 35 km² daran teilgenommen, fast 3,4% des Kreises.

Die Geschichte der abiotischen und biotischen Formierung der Elemente der natürlichen Landschaft des heutigen Kreises ist lang. Die Spuren des Prozesses beschreiben die Entwicklung von tausenden Jahren. Die verschiedenartigen Ansichten der Geländeformen müssen so behandelt werden (wie Kulturdenkmäler und im Erziehungsprozess junger Einwohnergenerationen genutzt werden, um den Lokalpatriotismus zu fördern und die Landschaft des Kreises allgemein bekanntzumachen.

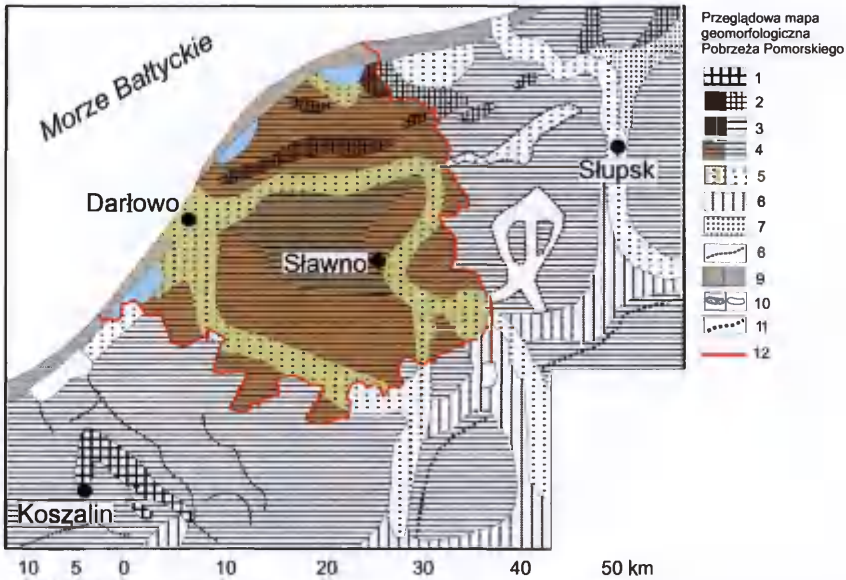

III A. Położenie powiatu sławieńskiego na tle jednostek fizycznogeograficznych wyróżnionych przez Kondrackiego (1994), w wersji z *Atlasu zasobów, walorów i zagrożeń środowiska geograficznego* (Kondracki, Ostrowski 1994)

III B. Powiat sławieński na tle mapy typów krajobrazów naturalnych (Richling, Dąbrowski 1995, podpsisy nieco zmienione)

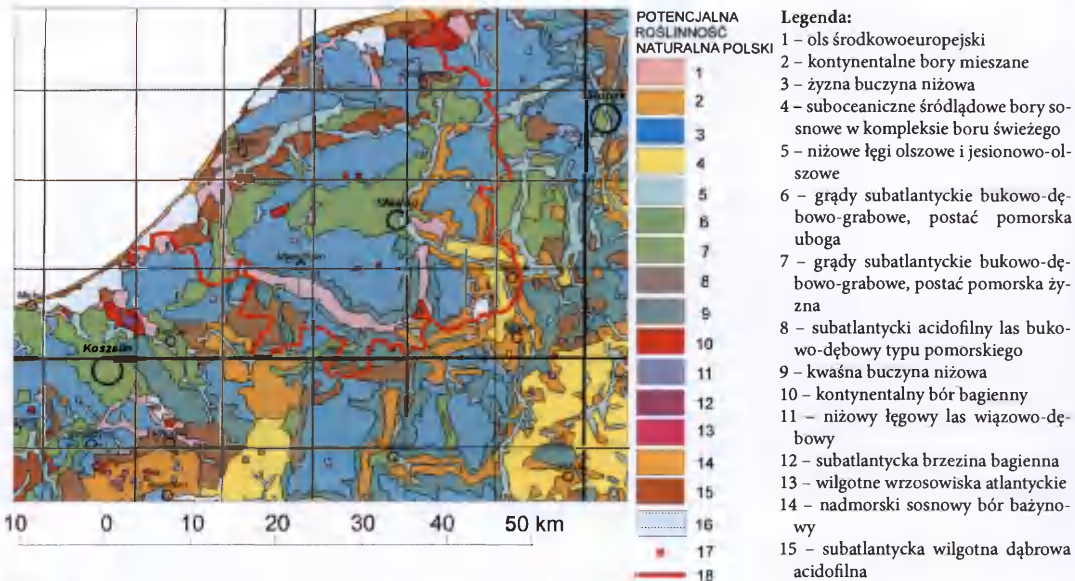

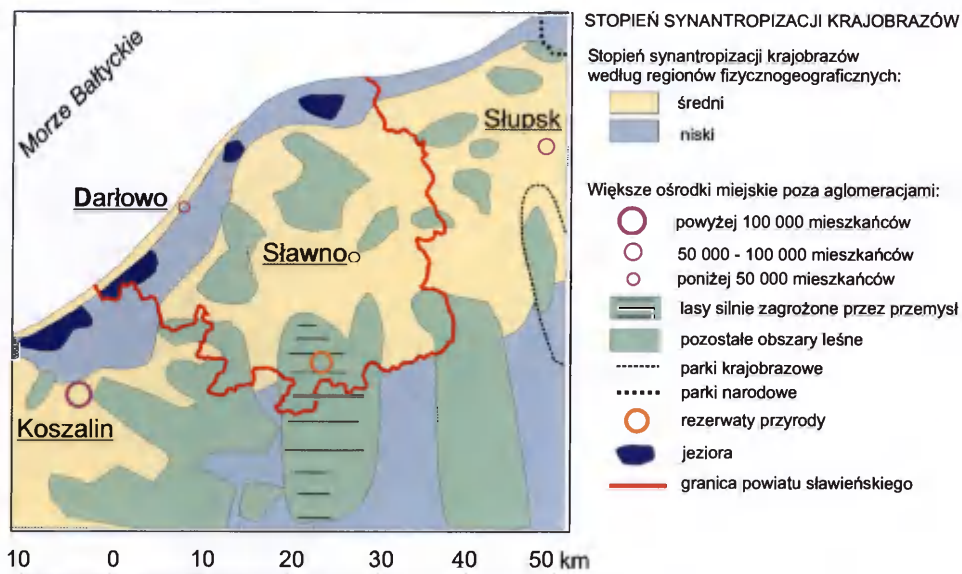
Legenda:

- 1 – wysokie wzgórza zbudowane z różnowiekowych osadów spiętrzonych glaukitektonicznie
- 2 – większe wzgórza i pagórki moren czołowych, przeważnie spiętrzonych
- 3 – równiny zastoiskowe
- 4 – wysoczyzny morenowe, w przewadze płaskie i faliste
- 5 – dna dolin rzecznych i równiny akumulacji organogeniczno-mineralnej
- 6 – pradoliny i inne doliny wód roztopowych
- 7 – sandry i sandry dolinne
- 8 – rynny glacialne i doliny marginalne
- 9 – wydmyny nadmorskie
- 10 – większe jeziora
- 11 – granica Pobrzeża Pomorskiego
- 12 – granica powiatu sławieńskiego

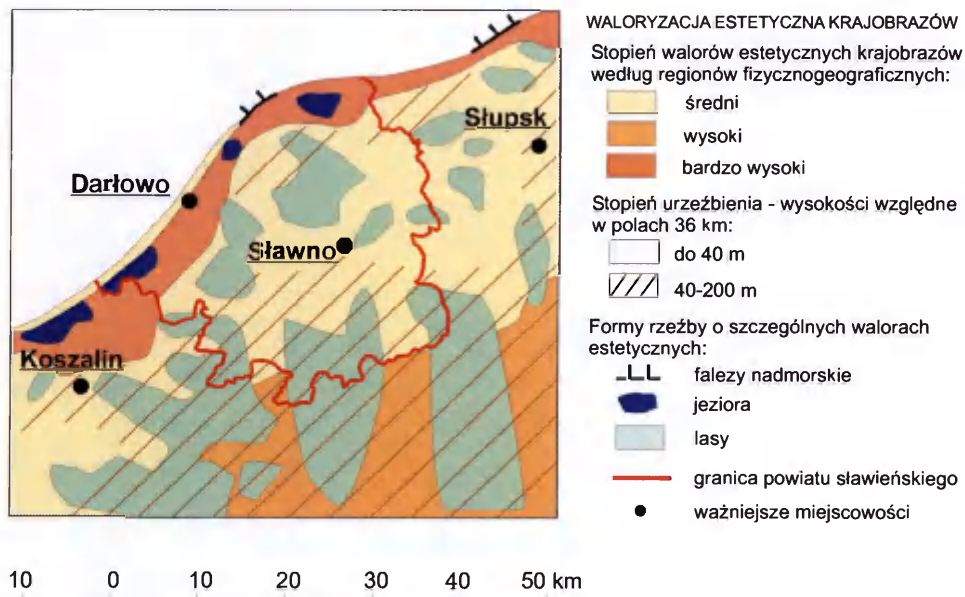
IV A. Powiat sławieński na tle przeglądowej mapy geomorfologicznej Pobrzeża Pomorskiego (Marsz 1984, podpisy nieco uproszczone)

IV B. Powiat sławieński na tle mapy potencjalnej roślinności naturalnej Polski (Matuszkiewicz 2008, objaśnienia nieco uproszczone)

V A. Powiat sławieński na tle mapy stopnia synantropizacji krajobrazu (Kondracki, Ostrowski 1994)

V B. Powiat sławieński na tle mapy waloryzacji estetycznej krajobrazów (Kondracki, Ostrowski 1994)